

Enquête naar beweegredenen van aanvragers SDE+-subsidie

**Achtergronddocument bij het rapport 'Stimulering duurzame
energieproductie (SDE+); Haalbaarheid en betaalbaarheid van
beleidsdoelen' (2015)**

16 april 2015

Algemene Rekenkamer, Lange Voorhout 8, Postbus 20015, 2500 EA Den Haag

Inhoud

1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding voor enquête	1
1.2 Leeswijzer	2
2 Uitvoering	3
2.1 Keuze voor een internetenquête	3
2.2 Opbouw enquête volgens 'theorie van gepland gedrag'	3
2.3 Achtergrondkennis waarop enquête is gebouwd	5
2.4 Deelnemers enquête	6
2.5 Analysemethode	7
3 Uitkomsten	8
3.1 Belang van de subsidie	8
3.2 Plannen van bedrijven	8
3.2.1 Alle bedrijven	8
3.2.2 Verschillen tussen typen bedrijven	10
3.3 Nieuw project ontwikkelen ja of nee: beslisfactoren	12
3.3.1 Factoren die in alle bedrijven tezamen meespelen	12
3.3.2 Factoren die in specifieke sectoren meespelen	14
3.4 Vroeg of juist laat inschrijven	17
3.4.1 Alle bedrijven	17
3.4.2 Energiebedrijven	18
3.5 Goedgekeurde projecten voltooien	18
3.5.1 Alle bedrijven	18
3.5.2 Energiebedrijven	19
3.6 Afzonderlijke kleine enquêtes	19
3.6.1 Bij- en meestoken van biomassa in kolencentrales	19
3.6.2 Windparken op zee	20
4 Conclusies	22
Literatuur	24

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor enquête

Er is voor zover wij weten tot op heden geen grootschalig kwantitatief onderzoek gedaan naar de beweegredenen van ondernemers om een project te ontwikkelen dat in aanmerking komt voor SDE+-subsidie, daar een aanvraag voor in te dienen en het project uit te voeren. Evenmin is er al eens onderzoek gedaan naar factoren die ondernemers er juist van afhouden om een SDE+-project op te zetten.

Om inzicht te verkrijgen in deze beweegredenen en belemmerende factoren hebben we een enquête opgezet en deze voorgelegd aan alle bedrijven die ooit een SDE+-subsidieaanvraag hebben ingediend bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).¹

Een afzonderlijke kleinschalige enquête hebben we gehouden onder bedrijven die in aanmerking komen voor SDE+-subsidie voor bij- en meestook van biomassa in kolencentrales. Deze vorm van energie-opwekking komt pas vanaf 2015 in aanmerking voor SDE+-subsidie. Het is echter wél een energieopwekkingstechniek die naar verwachting mede dankzij de SDE+-subsidie een fors deel gaat uitmaken van het aandeel energie uit hernieuwbare bronnen (in 2020 20% en in 2023 14%).²

Ook aan de aanleg van windmolenparken op zee hebben we in onze enquête afzonderlijk aandacht besteed. Tot 26 september 2014 kwamen deze projecten in aanmerking voor 'gewone' SDE+-subsidie, maar het Ministerie van EZ heeft de projecten inmiddels ondergebracht in een apart onderdeel van SDE+. De aanbesteding hiervoor zal naar verwachting eind 2015 beginnen. Over deze energieopwekkingstechniek hebben we in een kleinschalige enquête de meest waarschijnlijke gegadigden voor SDE+-subsidie afzonderlijk bevestigd. Dat zijn bedrijven die vanuit een vorige aanbestedingsronde (in het kader van de SDE) al een vergunning hadden voor een windmolenpark op zee.

¹ Wij hebben ervoor gekozen om de naam van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland af te korten tot RVO en niet tot RVO.nl, om verwarring met de website van deze dienst te voorkomen.

² Bron: Modelberekening ECN (scenario 0) in opdracht van de Algemene Rekenkamer.

De belangrijkste vragen die we met onze enquête beantwoord wilden krijgen waren:

- Welke combinatie van ideële en commerciële motieven vormt de belangrijkste drijfveer om projecten voor energieopwekking uit hernieuwbare bronnen te ontwikkelen die voor een SDE+-subsidie in aanmerking komen? En welke rol speelt het Energieakkoord van 2013 daarin?
- Sluiten de motieven van ondernemers om hun project vroeg of juist laat in te schrijven aan op de bedoelingen van het Ministerie van EZ met het veilingmechanisme dat in de SDE+ is ingebouwd voor de toewijzing van subsidie?
- Welke van de factoren die het indienen van projecten voor SDE+-subsidie bevorderen c.q. belemmeren zou RVO kunnen beïnvloeden?
- Welke van de factoren die het indienen van projecten voor SDE+-subsidie bevorderen c.q. belemmeren zou het Ministerie van EZ kunnen beïnvloeden?

1.2 Leeswijzer

We geven om te beginnen in hoofdstuk 2 een toelichting op de wijze waarop de enquête door ons is uitgevoerd. In hoofdstuk 3 bespreken we de uitkomsten van de enquête. We sluiten in hoofdstuk 4 af met onze conclusies.

2 Uitvoering

2.1 Keuze voor een internetenquête

Met het oog op tijdsbeslag en kosten hebben we besloten onze enquête onder ondernemers in te richten als een internetenquête.

Verder hebben we besloten om *alle* bedrijven te benaderen die ooit een SDE+-subsidie hebben aangevraagd. Op die manier konden we ervoor zorgen dat de aantallen respondenten per energieopwekkingstechniek niet te laag zouden zijn. Dit was belangrijk omdat we de mogelijkheid van een specifieke analyse per techniek open wilden houden. Zowel RVO als ECN hebben ons erop gewezen dat dit verstandig was, omdat de afwegingen van ondernemers wel eens per techniek zouden kunnen verschillen.

2.2 Opbouw enquête volgens 'theorie van gepland gedrag'

De enquête is opgesteld aan de hand van de 'theorie van gepland gedrag' (Ajzen, 2002; Staats, 2003). Deze theorie en de bijbehorende onderzoeksmethodiek bieden een beproefd kader om bij een grote groep respondenten in kaart te brengen door welke factoren ze tot bepaalde gedragingen worden gestimuleerd en welke factoren hen juist van bepaalde gedragingen afhouden.

Om bruikbare uitkomsten uit de enquête te krijgen moet het onderzochte gedrag zo concreet mogelijk zijn geformuleerd. In onze enquête hebben we de volgende specifieke gedragingen onderzocht:

1. projecten ontwikkelen die in aanmerking komen voor een SDE+-subsidie;
2. subsidie aanvragen (waarbij we onderscheid hebben gemaakt tussen vroeg of juist laat inschrijven, wat we om onderzoekstechnische redenen als twee gedragingen hebben beschouwd);
3. projecten voltooien waarvoor het recht op subsidie is toegekend.

Door naar deze gedragingen te kijken belichten we drie cruciale fasen in de totstandkoming van projecten voor energie uit hernieuwbare bronnen die door de SDE+ worden gestimuleerd. Dit proces begint ermee dat

potentiële producenten van energie projecten ontwikkelen, waar onder meer bij hoort dat ze deze projecten doorrekenen op financiële haalbaarheid. De volgende stap is dat ze een aanvraag voor subsidie indienen. Daarbij krijgen ze te maken met het veilingmechanisme in de SDE+-subsidieregeling. Ze kunnen vroeg inschrijven tegen een relatief laag basisbedrag, of later tegen een hoger basisbedrag maar met meer risico dat het budget al op is.³ Ten slotte voeren de aanvragers hun project uit, of besluiten ze om zich terug te trekken.

Volgens de theorie van gepland gedrag zijn er drie variabelen die samen de intentie om een bepaald gedrag uit te voeren verklaren of voorspellen. De intentie om het gedrag te vertonen is vervolgens sterk gekoppeld aan het gedrag zelf.

1. De eerste variabele is *attitude*. Dit is de positieve of negatieve waardering van bepaald gedrag. Deze waardering is opgebouwd uit de voordelen en nadelen die bedrijven zien als ze denken aan het gedrag.
2. De tweede variabele is *sociale druk*. Dit is de druk die bedrijven ervaren van belangrijke mensen of organisaties in hun omgeving om bepaald gedrag uit te voeren. Het gaat erom of bedrijven denken dat anderen verwachten dat ze bepaalde dingen doen.
3. De derde variabele is *ingeschatte uitvoerbaarheid*. Dit is de mate waarin bedrijven denken dat ze bepaald gedrag kunnen uitvoeren. Deze inschatting is gebaseerd op de belemmerende en stimulerende factoren die bedrijven waarnemen.

Voor alle vier de gedragingen die in de enquête aan bod komen hebben we de intentie gemeten en vragen gesteld over attitude, sociale druk en ingeschatte uitvoerbaarheid. Door de antwoorden op deze vragen te verbinden met de intentie van ondernemers, is het mogelijk om inzicht te krijgen in de beweegredenen en belemmeringen die bepalen of ondernemers wel of niet van plan zijn een project te ontwikkelen dat in aanmerking komt voor SDE+-subsidie, een SDE+ subsidieaanvraag hiervoor vroeg of juist laat in te dienen en vervolgens het project uit te voeren.

³ Een basisbedrag bestaat uit de kostprijs om met die techniek energie te produceren. De overheid subsidieert het verschil tussen deze kostprijs en de prijs die de producent op de markt krijgt voor de geleverde energie.

2.3 Achtergrondkennis waarop enquête is gebouwd

Attitude, sociale druk en ingeschatte uitvoerbaarheid worden bepaald door een combinatie van verschillende concrete achterliggende aannames en veronderstellingen. Zo gaat het bij attitude om een lijst met voor- en nadelen die bedrijven zien. Om deze achterliggende aannames te bepalen hebben we een literatuurstudie gedaan en gesprekken gevoerd met verschillende individuele producenten van energie uit hernieuwbare bronnen en brancheorganisaties.

De belangrijkste inzichten die voortkomen uit de literatuurstudie zijn afkomstig uit het onderzoek van Klessmann (2012). Klessmann geeft in haar internationaal vergelijkende onderzoek een overzicht van succes- en faalfactoren voor effectieve en efficiënte stimuleringsystemen voor energie uit hernieuwbare bronnen.

Belangrijke succesfactoren die Klessmann noemt zijn: toegang tot kapitaal voor bedrijven, reductie van projectrisico's en stabiliteit en voorspelbaarheid van beleid. Belangrijke faalfactoren die zij noemt zijn: lange en ondoorzichtige vergunningsprocedures, gebrek aan geschikt (technisch) personeel en problemen met grondstoffen.

Om na te gaan of en hoe deze problemen ook in Nederland spelen en aanvullende concrete verwachtingen en opvattingen te horen die een rol spelen hebben we gesprekken gevoerd met enkele producenten van hernieuwbare energie, diverse koepels van dergelijke producenten en adviesorganisaties die helpen bij het aanvragen van subsidies op dit gebied. Uit die gesprekken kwamen de volgende punten naar voren die we gebruikt hebben om vragen te formuleren:

- Financiering regelen is van groot belang en vaak moeilijk door de terughoudende opstelling van de banken (die te maken hebben met strengere eisen van de overheid).
- Het verwachte financiële rendement is altijd een belangrijke overweging; in sommige gevallen is dit rendement met de SDE+-subsidie veel gemakkelijker te halen dan in andere gevallen.
- Internationale bedrijven vergelijken het financiële rendement (inclusief SDE+-subsidie) met soortgelijke projecten in andere landen.
- Onzekerheid over het beleid dat direct of indirect te maken heeft met energie uit hernieuwbare bronnen remt de investeringsbereidheid.
- De onzekerheid over afzetmogelijkheden (met name voor warmte) en hoge investeringskosten kan voor ondernemers die energie opwekken uit aardwarmte en biomassa een belemmering vormen.
- Onzekerheid over de prijs en de beschikbaarheid van biomassa schrikt investeerders af.

- Ondernemers die werken met opwekkingstechnieken die een relatief goedkope voorbereidingsfase kennen, wagen de gok met vroege inschrijving tegen een scherpe prijs die soms niet haalbaar blijkt; ze houden op die manier subsidiebudget vast.
- RVO speelt in diverse fasen een rol door onderbouwing te eisen en advies te geven over probleemoplossing.
- De vaste termijn tussen beschikking en start project – waar de SDE+-regeling van uitgaat – is aan de korte kant. Soms kunnen ondernemers aanspraak maken op een langere voorbereidingstijd, maar de onzekerheid die met een uitzonderingsstatus gepaard gaat schrikt financiers af.

2.4 Deelnemers enquête

De enquête hebben we zoals hiervoor vermeld uitgezet onder alle bedrijven die ooit SDE+-subsidie hebben aangevraagd (n = 1.635). Uiteindelijk hebben 445 bedrijven de gehele enquête ingevuld. Over het totaal aantal benaderde bedrijven is dat een respons van 27%. Als we alleen kijken naar de bedrijven van wie ooit een SDE+ aanvraag is goedgekeurd (n = 468) is de respons 76%.

Alle bedrijven is gevraagd om bij de beantwoording van de enquêtevragen aan één specifieke techniek te denken. Als een bedrijf voor verschillende technieken een SDE+-subsidieaanvraag had ingediend, hebben we het ingedeeld bij één van de technieken.

In tabel 1 staat per techniek weergegeven hoeveel bedrijven de gehele enquête hebben ingevuld en hoeveel we hebben benaderd.

Tabel 1 Totaal aantal bedrijven dat gehele enquête heeft ingevuld		
Techniek	Aantal	Totaal benaderd
Energiewinning uit waterkracht	2	4
Energiewinning met windmolens op land	25	73
Energiewinning uit aardwarmte	17	44
Energiewinning uit vergisting van biomassa	63	176
Energiewinning uit afvalverbranding	3	5
Verwarming met biomassaverbrandingsketels	15	46
Energiewinning uit verbranding van biomassa	14	38
Energiewinning uit vergassing van biomassa	1	2
Energiewinning met zonnepanelen >15 kWp	303	1.239
Verwarming (van water) met zonnewarmte	2	8
Totaal	445	1.635

2.5 Analysemethode

Voor ieder van de vier gedragingen hebben we met regressieanalyse vastgesteld in hoeverre de voor- en nadelen (attitude), druk van anderen (sociale druk) en belemmerende en bevorderende factoren (ingeschatte uitvoerbaarheid) samenhangen met de intentie om binnen nu en twee jaar de eerder besproken gedragingen te vertonen (ontwikkelen van een project, vroeger of juist later aanvragen van subsidie daarvoor en voltooiën van het project).

We hebben drie soorten analyses uitgevoerd:

1. een analyse van alle respondenten tezamen;
2. een analyse naar type bedrijf, toegespitst op het onderscheid tussen energiebedrijven en overige bedrijven;
3. een analyse per opwekkingstechniek (dit hebben we met het oog op de betrouwbaarheid van de uitkomsten alleen gedaan bij technieken waarover minimaal tien bedrijven de enquête hadden ingevuld).

3 Uitkomsten

3.1 Belang van de subsidie

Met een rapportcijfer tussen 1 en 10 hebben onze respondenten uitgedrukt hoe belangrijk ze het verkrijgen van SDE+-subsidie vinden voor het besluit om energie uit hernieuwbare bronnen te produceren. Behalve voor zonnepanelen en de kleine categorie overige ligt dit rapportcijfer op 8 of meer.

Tabel 2 Rapportcijfer per techniek		
	Gemiddelde	N
Windmolens op land	10	25
Aardwarmte	9	17
Vergisting biomassa	9	63
Biomassaverwarmingsketels	8	15
Verbranding biomassa	9	14
Zonnepanelen >15 kWp	7	303
Overige*	7	8
Totaal	8	445

*Technieken die minder dan vijf keer voorkomen hebben we samengenomen in de categorie 'overige': waterkracht, vergassing van biomassa, afvalverbranding en zonnepanelen.

3.2 Plannen van bedrijven

3.2.1 Alle bedrijven

Voor de weergave van de intenties van ondernemers hebben we de vijf-puntsschaal uit de enquête gereduceerd tot een driepuntsschaal.

In totaal is 44% van alle bedrijven die de hoofdenquête volledig hebben ingevuld van plan om in dezelfde technieksector binnen twee jaar opnieuw een project te ontwikkelen en subsidie aan te vragen, zoals te zien is in tabel 3. Van degenen die het niet helemaal uitsluiten om een project te ontwikkelen, is 17% van plan om in een vroege fase een project in te dienen en 30% om dit in een latere fase te doen (tabel 4). Van de bedrijven die een goedgekeurd maar nog niet voltooid project hebben lopen, is 77% wel van plan het af te maken en 8% niet (tabel 5).

Tabel 3 Van plan om komende twee jaar nieuw project in zelfde categorie te ontwikkelen		
	Aantal	%
Nee (zeker niet of waarschijnlijk niet)	98	22%
Misschien wel misschien niet	153	34%
Ja	194	44%
Totaal	445	100%

Tabel 4 Van plan om nieuw project vroeg of juist laat aan te vragen			
		Aantal	%
Vroeg	Nee	170	41%
	Misschien wel, misschien niet	176	42%
	Ja	72	17%
	Totaal	418	100%
Laat	Nee	112	27%
	Misschien wel, misschien niet	181	43%
	Ja	125	30%
	Totaal	418	100%

Tabel 5 Van plan om goedgekeurd project af te maken		
	Aantal	%
Nee	29	8%
Misschien wel, misschien niet	53	15%
Ja	272	77%
Totaal	354	100%

Aan alle 98 bedrijven die (waarschijnlijk) niet van plan zijn om nieuwe projecten te ontwikkelen en 62 die dit misschien wel en misschien niet willen doen⁴ hebben we specifiek gevraagd naar de belangrijkste reden om (waarschijnlijk) niet binnen twee jaar een nieuw project te ontwikkelen. Zoals tabel 6 laat zien is de meest voorkomende reden dat bedrijven vooruit kunnen met de gedane investering en geen plek hebben voor een nieuwe installatie (15% van de bedrijven). De verwachting dat er geen financiering te krijgen valt komt op de tweede plaats (7% van de bedrijven).

Tabel 6 Reden om niet binnen twee jaar nieuw project in zelfde technieksector te ontwikkelen								
	Volgend project in andere technische sector	Volgend project over meer dan twee jaar	Kan vooruit met huidige investering en heb geen plek	Naar verwachting geen financiering	Anders	Niet van toepassing, wel van plan project te ontwikkelen	Totaal	
	%	%	%	%	%	%	aantal	%
Totaal	2.0%	3%	15%	7%	9%	64%	445	100%

⁴ De bedrijven die laag hebben gescoord op één van de detailvragen over hun plannen en bereidheid om nieuwe projecten te ontwikkelen.

3.2.2 Verschillen tussen typen bedrijven

Energiebedrijven

Energiebedrijven hebben als hoofddoel om energie op te wekken en aan anderen te leveren. Opwekking van energie uit hernieuwbare bronnen raakt dan aan dit hoofddoel. Sommige energiebedrijven zijn zelfs specifiek opgericht om energie uit hernieuwbare bronnen te produceren. Voor de andere bedrijven die SDE+-subsidie aanvragen is de opwekking van energie uit hernieuwbare bronnen iets wat naast de hoofdactiviteit komt. Dit geldt bijvoorbeeld voor een boer die een vergister heeft of een garage met zonnepanelen op het dak. Dat neemt niet weg dat energie uit hernieuwbare bronnen ook voor deze ondernemers belangrijk kan zijn als aanvullende verdienste of als onderdeel van een groene strategie.

Minder dan 10% van onze respondenten (42 van de 445) rekent zich tot de energiebedrijven. Zij hebben bij elkaar 37% (335) van alle aanvragen ingediend. Ongeveer in dezelfde verhouding is de subsidie verdeeld.

Tabel 7 Toegezegde subsidies in miljoenen euro's over hele looptijd en aantal aanvragen						
	Energiebedrijf (N=42)		Geen energiebedrijf (N=403)		Totaal (N=445)	
	Subsidie	Aantal bedrijven	Subsidie	Aantal bedrijven	Subsidie	Aantal bedrijven
Toegezegde subsidie voor projecten die nog geen energie leveren	593,57	27	1114,16	183	1707,74	210
Toegezegde subsidie voor projecten die energie leveren	36,17	7	139,34	96	175,51	103
Totaal toegezegde subsidie	629,74	32*	1253,50	267*	1883,25	299*
Wel projecten goedgekeurd, subsidie onbekend		6		33		39
Geen subsidie verleend		4		103		107
	Aantal aanvragen	Aantal bedrijven	Aantal aanvragen	Aantal bedrijven	Aantal aanvragen	Aantal bedrijven
Totaal aantal ingediende projecten	335	42	576	403	911	445
Aantal goedgekeurde projecten die nog geen energie leveren	61	33	255	216	316	249
Aantal projecten die energie leveren	9	7	100	96	109	103

Bron: enquête Algemene Rekenkamer gecombineerd met analyse van gegevens van RVO (status wel/niet energie leveren van augustus 2014).

* Eén bedrijf kan subsidie hebben gekregen voor projecten die nog geen energie leveren en tevens voor projecten die al energie leveren. Daarom is dit totaal minder dan de som van de aantallen erboven.

Energiebedrijven blijken vaker van plan te zijn om opnieuw een project voor energieopwekking uit hernieuwbare bronnen te ontwikkelen en daarvoor subsidie aan te vragen dan andere bedrijven (zie tabel 8). Ze zijn ook vaker van plan om laat in te schrijven en aarzelen vaker over

vroeg inschrijven. Later inschrijven biedt minder zekerheid dat er nog subsidiebudget beschikbaar is maar geeft tegelijkertijd wel de kans op een hogere subsidie (als er nog budget is en de aanvraag wordt goedgekeurd). Wat de plannen om lopende projecten te voltooien betreft is er weinig verschil tussen energiebedrijven en andere bedrijven.

Tabel 8 Plannen voor energieopwekking uit hernieuwbare bronnen: energiebedrijven versus overige bedrijven							
		Geen energiebedrijf		Energiebedrijf		Totaal	
		Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Nieuw project ontwikkelen	Nee	95	24%	3	7%	98	22%
	Misschien wel, misschien niet	141	35%	12	29%	153	34%
	Ja	167	41%	27	64%	194	44%
	Totaal	403	100%	42	100%	445	100%
Vroeg inschrijven*	Nee	158	42%	13	32%	171	41%
	Misschien wel, misschien niet	155	41%	21	51%	176	42%
	Ja	65	17%	7	17%	72	17%
	Totaal	378	100%	41	100%	419	100%
Laat inschrijven*	Nee	108	29%	5	12%	113	27%
	Misschien wel, misschien niet	164	43%	17	42%	181	43%
	Ja	106	28%	19	46%	125	30%
	Totaal	378	100%	41	100%	419	100%
Voltooien	Nee	28	9%	1	3%	29	8%
	Misschien wel, misschien niet	46	15%	7	17%	53	15%
	Ja	240	76%	32	80.0%	272	77%
Totaal		314	100%	40	100%	345	100%

* Alleen weergegeven voor de bedrijven die het niet helemaal uitsluiten om een nieuw project te ontwikkelen.

Grootte van de bedrijven

De grootte van het bedrijf (gemeten naar het aantal werknemers) maakt niet veel uit voor de plannen die men al dan niet heeft om nieuwe SDE+-projecten te ontwikkelen.

Er zijn 67 bedrijven die de komende twee jaar geen nieuw project zeggen te gaan ontwikkelen omdat ze vooruit kunnen met de huidige investering en geen plek hebben voor nieuwe installaties. Deze 67 bedrijven (15% van alle respondenten) zijn verspreid over alle maatschappelijke sectoren. Energiebedrijven noemen deze reden bijna nooit. Het is over de hele linie wel veruit de vaakst genoemde reden. Hij wordt het vaakst opgegeven door bedrijven met verwarmingsketels die op biomassa draaien.

Tabel 9 Voornaamste reden om niet binnen twee jaar een nieuw project in dezelfde technieksector te ontwikkelen								
	Volgend project in andere technische sector	Volgend project over meer dan twee jaar	Kan vooruit met huidige investering en heb geen plek	Naar verwachting geen financiering	Anders	Niet van toepassing, wel van plan project te ontwikkelen	Totaal*	
	%	%	%	%	%	%	aantal	%
Windmolens op land	0%	4%	4%	0%	0%	92%	25	100%
Aardwarmte	6%	0%	0%	6%	12%	77%	17	100%
Vergisting biomassa	2%	2%	10%	8%	11%	68%	63	100%
Biomassaverwarmingsketels	7%	7%	40%	0%	0%	47%	15	100%
Verbranding biomassa	0%	0%	14%	14%	0%	71%	14	100%
Zonnepanelen >15kwp	2%	3%	17%	8%	10%	61%	303	100%
Overige	13%		13%	13%	13%	50%	8	100%
Totaal	2%	3%	15%	7%	9%	64%	445	100%

* Door afrondingsverschillen tellen de totalen niet steeds op tot 100%.

Bovendien is duidelijk dat bij ondernemers die energie opwekken met zonnepanelen, biomassaverbrandingsinstallaties en –vergisters ook een verwacht gebrek aan financiering een rol speelt bij de beslissing om geen nieuw project te starten. Onzekerheid over de prijs en beschikbaarheid van biomassa is, zo blijkt uit de toelichting die ondernemers geven, hierbij doorslaggevend. De verschillen per technieksector zijn verder niet groot.

3.3 Nieuw project ontwikkelen ja of nee: beslisfactoren

3.3.1 Factoren die in alle bedrijven tezamen meespelen

Imago en ideële argumenten

De verwachting dat een project op het gebied van energie opgewekt uit hernieuwbare bronnen gunstige gevolgen zal hebben voor de eigen marktpositie en het bedrijfsimago, spelen mee bij de beslissing van ondernemers om nieuwe projecten te ontwikkelen binnen de technische sector waarin men actief is.⁵ Ook meer ideële argumenten (bijdragen aan een duurzame wereld, helpen de doelen van Energieakkoord te verwezenlijken) wegen mee bij de beslissing om nieuwe projecten te ontwikkelen.

Grip op technische uitvoering en financiële doorrekening

Daarnaast zijn er factoren die het gemakkelijker of juist moeilijker maken om nieuwe projecten te ontwikkelen; ook deze wegen mee in de beslissing die een ondernemer neemt. Wij hebben in onze enquête

⁵ Bedrijven die in meer dan één technieksector energie uit hernieuwbare bronnen opwekken hebben we zelf bij een techniek ingedeeld. Hierbij hebben wij prioriteit gegeven aan technieken met weinig aanvragers om ook analyse van deze technieken mogelijk te maken.

twintig van zulke factoren aan de respondenten voorgelegd met de vraag of deze factoren het voor hen moeilijker of gemakkelijker maakten om nieuwe projecten te ontwikkelen. De twee positieve factoren die het sterkste verband laten zien met het voornemen om nieuwe projecten te ontwikkelen verwijzen naar sterke punten van het bedrijf zelf: in staat zijn om de technische ontwikkeling van een project goed uit te voeren en om de financiële doorrekening goed uit te voeren.

Vereiste vergunningen, verzet van omwonenden, concurrentie

Een aantal factoren die wij als negatieve aspecten in de enquête hadden opgevoerd blijken in de praktijk op het niveau van alle respondenten tezamen juist in positieve zin met de ontwikkelplannen van ondernemers samen te hangen. Dit geldt voor de noodzaak om meer menskracht te investeren dan voor andere projecten nodig is, de noodzaak om geld te lenen en de verwachting dat het bedrijf er veel tijd en moeite in moet steken om vergunningen van gemeente, provincie en Rijk op tijd te krijgen.

De verbanden zijn niet erg sterk, maar statistisch wel significant. Ook verzet van omwonenden tegen de uitvoering van projecten (bijvoorbeeld tegen de plaatsing van een windmolen) hangt positief, zij het niet sterk, samen met plannen van ondernemers om nieuwe projecten te ontwikkelen. Hetzelfde geldt voor het risico dat er nieuwe goedkopere technieken in aanmerking gaan komen voor de SDE+-subsidie, waar dan een groot deel van het subsidiebudget heen zal gaan. Ook dit risico hangt merkwaardig genoeg in positieve zin samen met de plannen van ondernemers om nieuwe projecten te ontwikkelen.

De meest waarschijnlijke verklaring voor deze verbanden is dat respondenten die om andere redenen sterk gemotiveerd zijn om nieuwe projecten te ontwikkelen, zich bewust zijn van de nadelen en deze dan op de koop toe nemen. We hebben geprobeerd te bepalen wélke factoren dat dan zijn, maar dit is ons niet gelukt.

Ondersteuning door RVO

Veel gemakkelijker te interpreteren is het positieve verband met de overtuiging dat RVO helpt om problemen met de subsidieaanvraag op te lossen. Ook de financiële en de technische toetsing door RVO ervaart een aantal ondernemers als stimulerend voor een goede onderbouwing van hun projecten. Hoe meer ze dat vinden, des te vaster is hun voornemen om nieuwe projecten te ontwikkelen. Dit betekent overigens *niet* dat de respondenten in grote meerderheid vinden dat de hulp en de toetsingen van RVO het gemakkelijker maken om nieuwe projecten te ontwikkelen en subsidieaanvragen in te dienen; de meningen daarover zijn verdeeld. Het betekent wel dat positievere opvattingen over de RVO-ondersteuning en toetsing bij het indienen van projecten gepaard gaan met een vaster

voornemen om nieuwe projecten te ontwikkelen. Dit impliceert dat RVO op dit punt waarschijnlijk nog winst kan boeken.

Grondstofprijzen

Het gegeven dat de prijs van de grondstof waaruit men energie maakt moeilijk te voorzien is, wordt door veel ondernemers als een belangrijke belemmering ervaren. Deze factor speelt vooral mee bij ondernemers die zich bezighouden met energieopwekking uit biomassa. Uiteraard speelt dit punt niet bij bedrijven die zonnepanelen willen plaatsen.

Sociale druk

Afgezien van concrete hulp bij aanvragen en toetsing ervan wordt aan RVO en het Ministerie van EZ weinig invloed toegekend als het gaat om de beslissing om nieuwe projecten te ontwikkelen, evenmin als aan andere overheden. Belangrijker zijn in dat verband de verwachtingen die leven bij aandeelhouders en klanten.

3.3.2 Factoren die in specifieke sectoren meespelen

Energiebedrijven

Voor energiebedrijven vormen sommige factoren een serieuze belemmering voor het ontwikkelen van nieuwe projecten. Dit geldt voor de benodigde extra menskracht, de noodzaak om specialistische kennis in te huren en de noodzaak om het eigen personeel bij te scholen.

Ondernemers met windmolens op land

Respondenten die energie opwekken met windmolens op land zijn vooral te vinden onder energiebedrijven en in mindere mate onder agrarische bedrijven.

Naarmate deze bedrijven sterker van plan zijn om nieuwe projecten te ontwikkelen met windmolens op land, verwachten ze ook meer verzet van omwonenden (75% van de respondenten verwacht veel tegenstand). Eenzelfde type positief verband is er als het gaat om onduidelijkheden over de aansluiting op het landelijke elektriciteitsnet en de mogelijkheid dat er in de SDE+ nieuwe, goedkopere categorieën bij komen waar het bedrijf niet actief in is en waar een groot deel van het budget heen gaat.

Ondernemers die aardwarmte als energiebron gebruiken

Respondenten die aardwarmte als energiebron gebruiken zijn vooral tuinders; de warmte dient dan voor hun kassen of die van collega-ondernemers.

Als nadeel van het ontwikkelen van projecten met aardwarmte als bron geldt in de ogen van respondenten uit deze sector dat ze personeel moeten bijscholen. Het verband met hun plannen voor nieuwe projecten

is statistisch significant en loopt in de te verwachten richting: hoe meer ze denken dat ze personeel moeten bijscholen, des te minder zijn ze van plan om nieuwe projecten in deze sector te ontwikkelen.

Een duidelijk remmende werking hebben ook het verwachte verzet van omwonenden en de moeilijkheid om in te schatten of er voldoende aardwarmte zal zijn voordat men daadwerkelijk gaat boren. Daarnaast wordt het in de ogen van de bedrijven moeilijker om nieuwe projecten te ontwikkelen doordat RVO meer zekerheid over de rentabiliteit vraagt dan ze kunnen geven, en doordat er in de regeling nieuwe categorieën bij kunnen komen, die goedkoper zijn dan aardwarmte en waar dan een groot deel van het subsidiebudget heen zou gaan.

Positieve motieven komen er in een statistisch significante mate niet uit de enquête. De verwachtingen die bij anderen leven, zoals aandeelhouders of de bank, speelt geen rol van belang bij de beslissing om een project te ontwikkelen.

Ondernemers die energie winnen uit vergisting van biomassa

Respondenten die energie winnen uit vergisting van biomassa zijn vooral in de agrarische sector te vinden. Daarnaast wordt deze techniek ook gebruikt door energiebedrijven en in diverse andere maatschappelijke sectoren.

Specifiek voor de sectoren die met biomassa werken is het belang dat de bedrijven hechten aan de mogelijkheid om de ontwikkeling van zo'n project uit eigen vermogen te financieren.

De verwachting van anderen speelt geen rol van belang bij de beslissing om een project te ontwikkelen.

Ondernemers met verwarmingsketels die op biomassa werken

Respondenten die verwarmingsketels laten installeren die op biomassa werken zijn vooral in de agrarische sector actief.

Ook deze bedrijven vinden het gemakkelijker om nieuwe projecten in hun sector te ontwikkelen als ze de ontwikkeling hiervan uit eigen vermogen kunnen financieren.

De verwachtingen van anderen spelen hier geen rol van (statistisch) belang.

Ondernemers die energie opwekken met verbranding van biomassa

Verbranding van biomassa gebeurt onder andere in elektriciteitscentrales die uitsluitend op biomassa werken en in installaties voor warmtekrachtkoppeling. Tot de respondenten in deze sector behoren vooral agrarische bedrijven en energiebedrijven.

Gezien het geringe aantal respondenten is het niet verbazend dat slechts enkele overwegingen statistisch van belang zijn. Ze gaan allemaal over de prijs en beschikbaarheid van biomassa: (a) de moeilijkheid om in te schatten of er genoeg biomassa is en hoe de prijs zich zal ontwikkelen, (b) de overtuiging dat RVO meer zekerheden over de rentabiliteit van de projecten vraagt dan het bedrijf kan bieden en (c) de overtuiging dat RVO correctiebedragen zonder overleg aanpast (afgezien van de veranderingen in verband met de energieprijzen).

Ondernemers met zonnepanelen

De voor particulieren gebruikelijke zonnepanelen komen niet voor SDE+-subsidie in aanmerking. Maar grote panelen (met een vermogen van meer dan 15 kW) wel. Deze worden vooral gebruikt door onze respondenten in de agrarische sector, en in mindere mate ook in de overige maatschappelijke sectoren. Van alle respondenten maakt 69% gebruik van deze energieopwekkingstechniek. In veel opzichten zijn de overwegingen om nieuwe projecten te gaan ontwikkelen dan ook dezelfde als in de totale groep.

Een tweetal belemmerende factoren hangt ook hier weer *positief* samen met de ontwikkelplannen van de ondernemers: de noodzaak om geld te lenen en concurrentie binnen het eigen bedrijf met soortgelijke projecten in andere landen. Ook de opvatting dat het bedrijf te kort van tevoren weet wat de mogelijke subsidiebedragen zijn hadden we als een mogelijke belemmering geformuleerd, maar blijkt in de praktijk positief samen te hangen met de ontwikkelplannen. Hetzelfde geldt voor het verwachte risico dat de SDE+ wordt opengesteld voor nieuwe, goedkopere categorieën waar het bedrijf niet in werkt, en dat daar dan een groot deel van het budget heen gaat.

Net als de totale groep vinden ook deze respondenten het gemakkelijker om nieuwe projecten in hun sector te ontwikkelen, naarmate ze er sterker van overtuigd zijn dat RVO ondersteuning biedt bij de aanvragen en de financiële onderbouwing daarvan.

Terugkerend in alle sectoren

Bij ondernemers in vrijwel alle sectoren zien we dat hoe sterker de ontwikkelplannen voor energieopwekking uit hernieuwbare bronnen zijn, des te meer problemen worden er verwacht rond vergunningen. We zijn korthedshalve niet meer op deze belemmerende factor teruggekomen. Ook de verwachte voordelen voor de marktpositie en het groene imago, en de overtuiging bij te dragen aan een duurzame wereld en realisering

van de afspraken uit het Energieakkoord spelen in vrijwel alle sectoren een belangrijke rol hebben we daarom niet meer behandeld.⁶

Hetzelfde geldt voor twee factoren die het gemakkelijker maken om nieuwe plannen in dezelfde sector te ontwikkelen: de mate waarin men zich in staat voelt om de technische en de financiële doorrekening goed uit te (laten) voeren.

3.4 Vroeg of juist laat inschrijven

3.4.1 Alle bedrijven

Verwachte voordelen voor de marktpositie versterken het voornemen om een nieuwe aanvraag vroeg in te dienen en een goedgekeurd project ook te voltooien.

Verwacht rendement en financieel risico spelen naast de marktpositie een belangrijke rol bij de keuze tussen vroeg of laat indienen van een nieuwe aanvraag en bij de beslissing om een goedgekeurd project te voltooien.

Het voornemen om een volgende aanvraag vroeg in te dienen wordt enerzijds bevorderd door de verwachting dat het bedrijf zo zijn eigen koers kan bepalen en anderzijds geremd door verwachtingen van minder rendement. Het rendement van een project voor energie uit hernieuwbare bronnen wordt door de bedrijven op verschillende manieren vergeleken: met andersoortige projecten en (als het een internationaal bedrijf is) met gelijksoortige projecten in andere landen.

Het voornemen om een aanvraag vroeg in te dienen wordt versterkt door de verwachting dat men zo voorkomt dat het budget op is voor de aanvraag van subsidie aan bod komt. En het voornemen om een aanvraag pas laat in te dienen wordt versterkt door de verwachting dat het budget pas laat opraakt. De intentie om een aanvraag pas laat in te dienen hangt positief samen met de verwachting van een goed rendement en beperking van de financiële risico's.

Het voornemen om een aanvraag vroeg in te dienen wordt gemakkelijker uitvoerbaar als het bedrijf tegen minder kosten kan werken dan de concurrentie en als het bedrijf de mogelijkheid heeft om de technische ontwikkeling van het project snel uit te (laten) voeren. Dit geldt ook voor de financiële doorrekening van het project. Vroeg indienen wordt ook vergemakkelijkt door ondersteuning vanuit de gemeente en ondersteuning vanuit de provincie. De verwachting dat het veel tijd zal kosten om een vergunning van het Rijk te krijgen hangt merkwaardig genoeg weer positief samen met het voornemen om vroeg in te schrijven. We

⁶ In enkele sectoren was er geen significant verband met de ontwikkelplannen, maar dat ligt hoogstwaarschijnlijk aan de kleinere omvang van deze categorieën. Een verband is dan niet snel sterk genoeg om boven het niveau van toeval uit te komen.

hadden het omgekeerde verwacht, vanuit het idee dat het lastig is om vroeg in te schrijven als je lang op een vergunning moet wachten. Meer in de lijn van de verwachting ligt het, dat de mogelijkheid om snel een intentieverklaring van de bank of andere financier te krijgen het voornemen om vroeg in te schrijven versterkt.

Van acht (van de elf) in de enquête genoemde partijen die mogelijk voor het bedrijf van belang zijn spelen de verwachtingen een rol. Bank en aandeelhouders leggen het meeste gewicht in de schaal. Er is geen verband van belang tussen het voornemen van een bedrijf om vroeg in te schrijven en de mate waarin gemeente, provincie en Rijk dit (in de ogen van de respondent) van het bedrijf verwachten.

3.4.2 Energiebedrijven

Bij energiebedrijven versterkt de verwachting van gunstige gevolgen voor de marktpositie het voornemen om voor het volgende project al vroeg subsidie aan te vragen. Het risico van onvoldoende rendement en de verwachting van minder rendement dan met andere projecten te behalen valt werken daarentegen remmend.

Vroeg inschrijven wordt ook binnen deze sector gemakkelijker naarmate bedrijven er sterker van overtuigd zijn dat ze tegen minder kosten kunnen werken dan de concurrentie. Ondersteuning door de gemeente helpt ook. Wat de eigen mogelijkheden van het bedrijf betreft is ook hier belangrijk dat men over de mogelijkheid beschikt om de technische ontwikkeling van een nieuw project snel uit te voeren en ook snel een financiële doorrekening van het project te maken.

In hoeverre andere partijen verwachten dat het bedrijf zijn volgende project vroeg inschrijft voor de SDE+, heeft geen effect van belang.

Verwachtingen van meer rendement hangen bij energiebedrijven positief samen met later inschrijven. Als nadeel geldt dat laat inschrijven naar verwachting tot marktverlies leidt. Verder wordt alleen aan de verwachtingen van de bank en van de aandeelhouders een rol van betekenis toegekend als het gaat om laat inschrijven.

3.5 Goedgekeurde projecten voltooien

3.5.1 Alle bedrijven

De verwachting dat een project renderend kan worden, is bij alle ondernemers belangrijk voor het voornemen om het project al dan niet te voltooien. Een goed verwacht rendement gaat samen met het

voornemen om een project af te maken, en omgekeerd is de verwachting dat men er geld in kan blijven stoppen zonder dat het ooit rendabel wordt een duidelijke rem. Nadelen die doorwerken op het voornemen om een project te voltooien zijn dat men er meer menskracht en/of kapitaal in moet investeren dan gepland, en dat men meer financieel risico loopt dan gebruikelijk.

Reputatie is een belangrijke positieve drijfveer: door een project te voltooien laat je aan potentiële klanten zien wat je kunt, en ben je voor diverse anderen een betrouwbare partner. Voordelen voor de marktpositie werken ook bevorderend op de bereidheid om projecten af te maken. Als voordeel zien de respondenten ook dat ze ervaring opdoen met de SDE+.

Als de afzetmarkt onvoldoende is, of als de prijzen van de benodigde bouwmaterialen hoger uitvallen dan was voorzien, wordt dit als een belemmering ervaren. Als het project meer kost dan gepland en de financiers terughoudend zijn, maakt dat het moeilijker om het project af te maken. Gemakkelijker wordt het dan weer als het bedrijf voldoende eigen vermogen heeft om tegenvallers op te vangen.

Omdat veel van deze factoren met de planning hebben te maken, is het niet verbazend dat de mogelijkheid om de technische ontwikkeling en de financiële doorrekening goed te (laten) uitvoeren een positief effect heeft. Onduidelijkheden over wie de kosten van de aansluiting op het landelijke energienet draagt vormen een belemmering, evenals onduidelijkheid over de eisen waar de installatie aan moet voldoen.

3.5.2 Energiebedrijven

De motieven die energiebedrijven hebben om een goedgekeurd project al dan niet te voltooien, wijken nauwelijks af van die van de totale groep respondenten. Er komt slechts één extra overweging bij. Dit betreft een negatieve overweging, die samengaat met minder vaste voornemens om een project af te maken: stijging van de prijzen van grondstoffen die als bron voor de energie dienen. Dit heeft vrijwel zeker betrekking op de prijzen van biomassa. We zagen al eerder dat deze een probleem vormen.

3.6 Afzonderlijke kleine enquêtes

3.6.1 Bij- en meestoken van biomassa in kolencentrales

Onze enquête over het bij- en meestoken van biomassa in kolencentrales hebben we volgens eenzelfde schema opgezet als de grote enquête onder

bedrijven die SDE+-subsidie hebben aangevraagd. Hieraan hebben wij open vragen toegevoegd over kwesties die specifiek spelen bij het bij- en meestoken van biomassa.

Doordat de schaal van deze enquête heel klein was – er zijn nu eenmaal maar weinig bedrijven in Nederland die kolencentrales exploiteren – is het aantal respondenten gering. De respons was echter zeer goed (100%), waardoor de uitkomsten representatief zijn.

Alle respondenten geven aan dat ze waarschijnlijk of zeker een project in deze categorie zullen ontwikkelen. Hierdoor en vanwege het geringe aantal respondenten kunnen wij geen kwantitatief verband leggen tussen de diverse verwachtingen en de mate waarin men van plan is inderdaad een project te ontwikkelen. We beperken ons dus tot een opsomming.

Alle respondenten zijn ten minste waarschijnlijk, maar voor het merendeel zeker van plan om binnen drie jaar een project op dit gebied te ontwikkelen dat voor SDE+-subsidie in aanmerking komt. De respondenten verwachten in hoge mate dat dit gunstige gevolgen zal hebben voor de eigen marktpositie en het groene bedrijfsimago. Ook verwachten ze zo bij te dragen aan een duurzame wereld en aan realisering van één van de doelen uit het Energieakkoord. Alle respondenten zijn er zeker van dat zo'n project binnen het bedrijf moet concurreren met soortgelijke projecten in andere landen waar het bedrijf werkt. Ook verwacht men veel moeite te moeten doen om de subsidie aan te vragen en provinciale vergunningen op tijd te krijgen. Ook hier komt aan de orde dat de prijzen van de biomassa die als grondstof dient moeilijk zijn te voorzien en dat onduidelijkheid bestaat over de wijze waarop deze prijs (en de prijs van kolen) zal worden verwerkt binnen de SDE+-systematiek.

3.6.2 Windparken op zee

Ook onze enquête over windparken op zee bestaat uit een onderdeel met gesloten vragen (die overeenkomen met de grote enquête) en een aantal open vragen (over specifieke onderwerpen voor windparken op zee). Ook deze enquête heeft een beperkte schaal. Wij hebben ons beperkt tot de Nederlandse partijen met vergunningen uit een vorige aanbestedingsronde voor windparken op zee (in het kader van de SDE). Dit zijn hoofdzakelijk de grote energiebedrijven, maar ook een Nederlandse projectontwikkelaar. Van de acht partijen hebben zeven de gesloten vragen beantwoord (88%) en zes ook de open vragen (75%).

De respondenten denken op hoofdlijnen positief over de nieuwe regeling die het Rijk heeft ontwikkeld om binnen de SDE+-windparken op zee te stimuleren (vergunningen en subsidiebeschikkingen in één, onderzoek

naar locaties door het Rijk). Alle respondenten zijn ten minste waarschijnlijk, maar voor het merendeel zeker van plan om binnen vier jaar een project op dit gebied te ontwikkelen dat voor SDE+-subsidie in aanmerking komt. De respondenten verwachten dat zij veel moeite zullen moeten steken in de aanvraag, maar dat zij daar een 'groener' imago en een betere marktpositie voor terug zullen krijgen.

De respondenten zijn overwegend positief over de verantwoordelijkheid van Tennet voor de aansluiting van de windmolenparken op het elektriciteitsnet. De tijdigheid van de netaansluiting door Tennet en de tijdigheid en goede kwaliteit van het locatieonderzoek door het Rijk worden wel gezien als belangrijke onzekerheden. De beschikbaarheid van voldoende kapitaal wordt door de meeste respondenten niet gezien als een belangrijke belemmering.

De afspraak van de sector met het Rijk om in 2023 te komen tot een gemiddelde reductie van 40% in de kostprijs van windparken op zee ten opzichte van 2014, wordt gezien als zeer uitdagend, maar niet onmogelijk. Wel geven verschillende respondenten aan dat er nog onduidelijkheid over bestaat welk deel van deze doelstelling door technische innovaties zou moeten worden gerealiseerd en welk deel door beleidsaanpassingen.

4 Conclusies

Van alle deelnemers aan onze enquête is minder dan de helft (44%) van plan om binnen twee jaar opnieuw een SDE+-subsidieaanvraag in te dienen voor een energieopwekkingsproject in dezelfde sector. Onder de bedrijven die specifiek op het produceren van energie zijn gericht ligt dit aandeel flink hoger: 64%.

De afspraken uit het Energieakkoord over energie uit hernieuwbare bronnen vormen voor de respondenten uit onze enquête een sterk motief om opnieuw SDE+-projecten te ontwikkelen. De afspraken uit het akkoord zijn alleen al om deze reden van groot belang.

Verwachte voordelen voor de marktpositie en voor de reputatie van de eigen onderneming vormen voor veel respondenten belangrijke drijfveren om nieuwe projecten te ontwikkelen.

Voor bedrijven die met technieken werken waarvoor biomassa nodig is vormen de onzekerheid over de prijs en beschikbaarheid van biomassa een rem op het ontwikkelen van nieuwe projecten.

Vergunningverlening, vooral vanuit gemeenten, zal naar verwachting van veel bedrijven een tijdrovende zaak worden. Ze lijken dit vooral als een verschijnsel te zien dat nauwelijks te vermijden is. Als ze vastere voornemens hebben om nieuwe projecten te ontwikkelen zijn ze zich er des te meer van bewust dat ze veel tijd zullen moeten besteden aan het verkrijgen van een vergunning.

Een belangrijke factor die meespeelt bij de beslissing om projecten te ontwikkelen, er SDE+-subsidie voor aan te vragen en ze vervolgens te voltooien blijkt te zijn gelegen in de mogelijkheid die bedrijven al dan niet hebben om de technische ontwikkeling van hun projecten goed uit (laten) voeren.

Hetzelfde, zij het iets minder sterk, geldt voor de mogelijkheid die bedrijven al dan niet hebben om de financiële dorrekening van projecten goed uit te (laten) voeren. Wellicht kan het Minister van EZ (en daarbinnen RVO) een stimulerende rol spelen in kennisoverdracht op dit

gebied, zodat bedrijven van elkaar kunnen leren, ook al concurreren ze met elkaar.

De ondersteuning van RVO speelt ook nu al een niet onbelangrijke rol. Onder de respondenten zijn de meningen verdeeld over de vraag óf de onderbouwing van hun projecten verbetert door de technische en de financiële toetsing van RVO. En ook over de vraag of de projecten er beter uitvoerbaar van worden. Maar naarmate respondenten hier sterker van overtuigd zijn, hebben ze ook vastere voornemens om nieuwe projecten te ontwikkelen. Het loont dus waarschijnlijk de moeite als RVO probeert de toetsingen nog duidelijker te maken. Dit geldt ook voor de hulp met het oplossen van problemen in de subsidieaanvraag.

Het veilingmechanisme dat in de SDE+ is ingebouwd voor de toewijzing van subsidie wordt door de aanvragers uitstekend begrepen. Hun motieven om hun project vroeg of juist laat in te schrijven sluiten volledig aan op de bedoeling van de regeling: ondernemers een afweging laten maken tussen een grote kans op relatief lage subsidie bij vroeg inschrijven en een kleinere kans op relatief hoge subsidie bij laat inschrijven. Deze afweging valt relatief zelden uit in het voordeel van vroeg inschrijven: 17% van de respondenten is dit van plan.

Moeilijk te beïnvloeden maar op den duur wel belangrijk is het gegeven dat bedrijven die ook buiten de 'groene' energiesector werken de rendementsverwachtingen van potentiële SDE+-projecten vergelijken met het rendement van projecten in andere sectoren. Bedrijven die in verscheidene landen werken doen iets dergelijks: ze vergelijken het te verwachten rendement van groene energieopwekkingprojecten in Nederland met het rendement van zulke projecten elders. Dit onderstreept de wenselijkheid van afstemming tussen diverse landen (in de eerste plaats de lidstaten van de EU) om te voorkomen dat landen met hun subsidies tegen elkaar opbieden.

Literatuur

Ajzen, I. (2002). *Constructing a TpB questionnaire: Conceptual and methodological considerations*. Workshop: attitudes and health related behaviour. Gehouden door Ajzen en Fishbein op 1 en 2 juli 2003.

Klessmann, C. (2012). *Increasing the effectiveness and efficiency of renewable energy support policies in the European Union*. Proefschrift aan de Universiteit van Utrecht, 11 januari 2012. Utrecht.

Staats, H. (2003). Understanding proenvironmental attitudes and behavior. In: M. Bonnes, T. Lee & M. Bonaiuto, *Psychological Theories for Environmental Issues*, p. 171–201. Ashgate: Aldershot.